

УДК 343.14:343.326(001.5)

Цюприк І. В. – кандидат юридичних наук,
здобувач Національної академії внутрішніх
справ, м. Київ

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Проаналізовано окремі положення наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджували питання боротьби зі злочинами, пов'язаними з терористичною діяльністю. Констатовано, що проблеми доказування в кримінальних провадженнях щодо таких злочинів є малодослідженими. Визначено і запропоновано напрями розвитку наукового знання з урахуванням сучасного стану національного, міжнародного законодавства, правозастосовної практики і наукового розроблення зазначеної теми.

Ключові слова: тероризм, злочин, терористична діяльність, доказування, кримінальне процесуальне законодавство, наукове знання.

Вивчення та наукове сприйняття будь-якого правового явища, зокрема проблем доказування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, передбачає його розгляд в історичному контексті. Для цього потрібно дослідити відповідні наукові положення, розкрити їхній зв'язок з суміжними проблемами, що надасть можливість об'єктивно оцінити стан наукового знання, виявити нерозв'язані проблеми, спрогнозувати розвиток і напрями нових наукових пошуків.

У контексті наук кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології, оперативно-розшукової діяльності дослідники вивчають різні проблеми протидії злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю, та боротьби з ними.

На думку А. М. Лисенка, ці злочини мають збірний зміст і охоплюють такі протиправні діяння загальнокримінального спрямування: умисні вбивства, тілесні ушкодження різного

ступеня тяжкості, знищення або пошкодження майна, які вчиняють суспільно небезпечним способом (вибух, підпал, застосування вогнепальної зброї тощо), викрадення людини, захоплення заручників, а також злочини, спрямовані на залякування населення задля досягнення злочинцями мети, пов'язаної з їх політичними, релігійними чи іншими переконаннями [1, с. 254].

Для формування загального уявлення про стан дослідження зазначених проблем можна навести декілька праць вітчизняних і зарубіжних науковців, які розглядали відповідну проблематику: А. О. Данилевський «Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної організації» (Київ, 2009), М. В. Семикін «Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації» (Харків, 2004), Л. В. Новікова «Кримінальна відповідальність за фінансування тероризму» (Київ, 2007), В. Н. Кубальський «Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні» (Київ, 2007).

Питання правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад оперативно-розшукової діяльності щодо протидії злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю, розглядали С. В. Діденко «Організаційно-тактичні основи попередження та розкриття злочинів, що вчинюються із застосуванням кримінальних вибухів» (Одеса, 2006), Р. В. Мукоїда «Організаційно-тактичні засади протидії злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю» (Одеса, 2008), Г. М. Бірюков «Основи оперативно-тактичного забезпечення розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, що вчиняються групами осіб, які мають ознаки організованих злочинних груп» (Київ, 1999), А. В. Коваленко «Правові та організаційно-тактичні основи застосування оперативно-технічних засобів підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю» (Харків, 2004), В. М. Євдокимов «Організація і тактика розкриття вбивств, вчинених із застосуванням кримінальних вибухів» (Київ, 2006), В. М. Цимбалюк «Діяльність спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю по подоланню протидії з боку злочинних формувань» (Київ, 1999).

Криміналістичні проблеми у своїх наукових розвідках висвітлили О. В. Сав'юк «Методика розслідування терористичного акту, вчиненого з використанням вибухового пристрою» (Київ,

2008), В. В. Літвін «Методика розслідування терористичного акту» (Київ, 2007), М. О. Ленко «Особливості початкового етапу розслідування терористичних актів, учинених з використанням саморобного вибухового пристрою» (Київ, 2014), І. Д. Моторний «Теоретико-прикладні основи застосування засобів і методів криміналістичної вибухотехніки у боротьбі з тероризмом» (Москва, 1999), І. І. Артамонов «Тероризм: способи запобігання, методика розслідування» (Москва, 2002), Д. М. Хромих «Методика розслідування актів тероризму з використанням вибухових пристроїв» (Санкт-Петербург, 2002), Д. В. Тишин «Криміналістична характеристика та особливості розслідування завідомо неправдивого повідомлення про акт тероризму» (Єкатеринбург, 2002). Серед кримінологічних досліджень варт назвати такі: М. В. Рибачук «Запобігання тероризму органами внутрішніх справ» (Київ, 2010), К. Н. Салімов «Сучасні проблеми тероризму (кримінологічне дослідження)» (Москва, 1999), В. Ф. Антипенко «Сучасний тероризм і шляхи його запобігання в Україні» (Київ, 1999) та ін.

Згадані праці є лише невеликою частиною загального масиву наукових досліджень.

Водночас, незважаючи на інтерес науковців до проблем протидії злочинам, пов'язаним із терористичною діяльністю, та боротьби з ними, малодослідженими залишаються питання кримінального процесуального доказування у відповідних кримінальних провадженнях. Згадані проблеми епізодично і безсистемно розглядають у деяких працях. Однак окремого комплексного дослідження, де було б запропоновано наукове розв'язання проблем доказування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, з урахуванням сучасного стану законодавства та правозастосовної практики в Україні донині не проводили.

Зважаючи на актуальність проблематики, вбачаємо за доцільне здійснити аналіз окремих наукових положень, у яких порушували питання доказування в кримінальних провадженнях щодо вказаних злочинів.

Так, О. В. Курдюков у праці «Особливості кримінального судочинства по справах про терористичний акт» обґрунтовує доцільність запровадження диференційованої форми кримінального судочинства в провадженнях про терористичний акт і наголошує на важливості дотримання фундаментальних

принципів кримінального процесу (право на захист, недоторканність, презумпція невинуватості тощо). Приписи кримінального процесуального закону, які встановлюють особливості судочинства щодо злочинів терористичного характеру, до винесення постанови про притягнення обвинуваченого можуть бути застосовані лише після оцінки учиненого як одного з таких злочинів у відповідних процесуальних рішеннях. До складових диференційованої форми кримінального судочинства автор зараховує: подовження строку досудового розслідування до двох років з одночасним пропорційним збільшенням строку тримання обвинуваченого під вартою; приналежність цієї категорії справ до виключної підслідності Служби безпеки України; можливість заочного судового розгляду в разі відмови іншої держави видати особу, обвинувачену в учиненні терористичного акту; ухвалення відповідно до закону рішення про проведення контртерористичної операції, що означає офіційне визнання небезпечної обстановки для життя і здоров'я осіб, які беруть участь у слідчих діях, що дає змогу проводити у зоні контртерористичної операції такі дії без участі понять [2].

Наприклад, М. Я. Бутаєв у науковій розвідці «Доказування у справах терористичного характеру на досудових стадіях кримінального процесу» розкриває призначення, зміст і задачі контртерористичної операції, яка є спеціальним правовим режимом отримання доказової інформації про злочини терористичного характеру. Також автор праці пропонує механізм використання фактичного матеріалу, отриманого неслідчим шляхом у результаті оперативно-бойової й оперативнорозшукової діяльності та визначає критерії введення норм надзвичайного характеру для профілактики, виявлення, розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів терористичного характеру. Він обґрунтовує доцільність створення і застосування особливих правил досудового кримінального процесуального доказування в справах про тероризм, визначає систему правовідносин учасників кримінального процесуального доказування на досудовому етапі кримінального процесу, а також розробляє рекомендації щодо формування доказів на різних стадіях кримінального процесу.

На думку М. Я. Бутаєва, варто допустити проведення без судового дозволу на території контртерористичної операції

оперативно-розшукових заходів і слідчих дій (які зазвичай його потребують). Однак автор праці наголошує на тому, що проведення таких дій має бути підкріплене рішенням керівника контртерористичної операції або із санкціями прокурора. Запропоновано також закріпити в Кримінально-процесуальному кодексі України положення про те, що під час контртерористичної операції допустимими є: контроль телефонних розмов та іншої інформації, яку передають каналами телекомунікаційних систем, і пошук на каналах електронного зв'язку й у поштових відправленнях інформації про обставини вчинення терористичного акту чи осіб, які його підготували і учинили, або задля профілактики інших терористичних актів; використання визначальників телефонних номерів абонентів, які перебувають на території проведення контртерористичної операції, а також прослуховування та запис телефонних або інших переговорів за допомогою електронних засобів, якщо його здійснюють не щодо конкретного номера абонента або абонентського пристрою, а стосовно об'єкта розробки з усіх засобів зв'язку, використані ним; безперешкодне проникнення осіб, які проводять контртерористичну операцію, в земельні ділянки, житлові та інші приміщення, що належать фізичним особам, на території та в приміщеннях організацій (незалежно від форм власності) для здійснення заходів із боротьби з тероризмом та вилучення предметів і документів, які можуть слугувати речовими доказами; надання на вимогу керівника контртерористичної операції провайдером мережі правоохоронним органам електронних повідомлень осіб, яких підозрюють у тероризмі; показання учасників оперативно-бойових заходів та оперативно-розшукових заходів, а також осіб, які сприяють розкриттю злочинів на конфіденційній основі, фіксують органи слідства без розкриття даних про особу свідків.

Також Н. Я. Батуєв обґрунтовує доцільність запровадження особливого правового режиму досудового кримінального провадження під час проведення контртерористичної операції [3, с. 14–15].

Отже, наукові пошуки вирішення проблем доказування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, здійснюють за різними напрямками. Водночас варто наголосити на очевидних прогалинах наукового

знання стосовно окремих питань саме кримінального процесуального доказування.

Таким чином, своєчасною та доцільною вважаємо спробу розв'язати низку актуальних проблем з урахуванням сучасного стану національного, міжнародного законодавства і правозастосовної практики. Вивчення та узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, судової практики і соціологічних опитувань дало змогу дійти висновку про типові проблеми кримінального процесуального доказування. Отримані результати надають можливість визначити основні напрями наукового пошуку розв'язання зазначених проблем, а саме:

1) визначити особливості доказування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю;

2) здійснити порівняльний аналіз нормативно-правової регламентації доказування в кримінальних провадженнях щодо вищезазначених злочинів в Україні та інших державах;

3) охарактеризувати предмет доказування у відповідних кримінальних провадженнях (характеристика обставин учинення кримінального правопорушення, винуватість учасників організованих груп і злочинних організацій у вчиненні цих злочинів, форма вини, мотив, мета; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, котрі підлягають спеціальній конфіскації, були отримані внаслідок учинення злочинів та/або є доходами від такого майна); обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру);

4) розкрити особливості документування злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю (поняття та зміст організації документування таких злочинів; інформаційно-аналітичне забезпечення документування; особливості документування під час провадження за оперативно-розшуковими справами; питання

взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами доказування в процесі реалізації матеріалів оперативних розробок);

5) визначити особливості збирання доказів та їх використання у відповідних кримінальних провадженнях (підстави та процесуальний порядок внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; організація й тактика проведення слідчих (розшукових) дій; інші засоби збирання доказів);

6) окреслити особливості доказування за окремими категоріями кримінальних проваджень щодо злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю (доказування в кримінальних провадженнях про вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи організації, фінансування тероризму тощо).

Варто зауважити, що наведені положення не потрібно вважати вичерпним переліком проблем доказування в кримінальних провадженнях щодо вказаних вище злочинів. Ця проблематика є динамічною, а її зміст залежить від стану законодавчого регулювання, соціально-політичних впливів, структурно-функціональних перетворень у системі державних органів та інших чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лисенко А. М. Аналіз наукової розробленості проблеми розкриття злочинів терористичної спрямованості / А. М. Лисенко // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 254–258.

2. Курдюкова А. В. Особенности уголовного производства по делам о террористическом акте : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Курдюкова Александра Викторовна. – Екатеринбург, 2009. – 19 с.

3. Бутаев М. Я. Доказывание по делам о преступлениях террористического характера на досудебных стадиях уголовного процесса (теоретико-прикладной аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Бутаев Мурадали Якубович. – Махачкала, 2016. – 36 с.

Стаття надійшла до редколегії 23.09.2016
